

חבל נחלתו

מסקנה

בשבתות וימים טובים, אפילו שבמקום עירובי חצרות. כמו"כ עיקר ההתנגדות למשחק בכדור הוא דוקא ליצירת פרהסיא ונורמה חברתית כפי שהיה בטור שמעון דבר המביא לביטול תורת הציבור ולהחרבת העיר.

משחק בכדור לגדולים בימות החול ראוי שיהיה אך לחיזוק הגוף לשם עבודת ה'. ובשבתות וימים טובים ודאי מן הראוי שגדולים לא ישחקו. וקטנים ג"כ מן הראוי להביאם למעט במשחק בכדור

סימן יב

תוקף המועדים בימינו לפי שיטת הרמב"ם בספר המצוות

"ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה לא ידעוה ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה. וזה שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב לא מפני חשבוננו נקבעו יום טוב בשום פנים אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב. ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה. כמו שבא בפירושו (ספרא אמור פ"י) אלה מועדי י"י אשר תקראו אותם אין לי מועדות אלא אלו, כלומר שיאמרו הם שהם מועדות אפילו שוגגין אפילו אנוסין אפילו מוטעין כמו שבאתנו הקבלה. ואנחנו אמנם נחשב היום כדי שנדע היום שקבעו הם ר"ל בני ארץ ישראל בו ר"ח כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין היום, לא בראיה. ועל קביעתם נסמוך, לא על חשבוננו. אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא. והבין זה מאד".

"ואני אוסיף לך באור. אילו איפשר דרך

א. הרמב"ם כתב בספר המצוות (עשה קג):

"אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם זולת בית דין הגדול לבד. ובארץ ישראל לבד. ולכן בטלה הראייה אצלנו היום בהעדר בית דין הגדול כמו שבטלה הקרבת הקרבנות בהעדר המקדש. ובוה יטעו המיינין הנקראים בכאן במזרח קראין. וזה הוא שורש גם כן שלא יודו בו גם כן זולתינו מכלל הרבנים והולכים עמהם באפלה חשכה".

"ודע שהחשבון הזה שנמנה אותו היום נדע בו ראשי החדשים והמועדים אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד. אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ כמו שעשה רבי עקיבא כמו שהתבאר בתלמוד (ברכות סג, א; יבמות קכב, א). ובוה קושי גדול חזק. והידוע תמיד שבית דין הגדול אמנם היה בארץ ישראל והם יקבעו חדשים ויעברו שנים בפנים המקובלים אצלם ובקבוצם גם כן".

בימינו. הרמב"ם אינו נותן תירוץ לשאלה זו, ואף ב"ד החזקה אינו מסביר זאת. לדבריו בזמן שאין ב"ד הגדול בא"י או כאלה שקבלו רשות ממנו הן לגבי קידוש עפ"י הראיה והן לגבי חישוב המועדים – אין תוקף מן התורה לכל המועדים!

ב. הרמב"ן (השגות לספר המצוות מצות עשה קנג) חולק וסובר שמעיקר הדין אי"צ שדוקא בית דין הגדול הוא שיקבע חודשים ויעבר שנים ודי מן התורה בג' סמוכים. אלא שבזמן שהיה ב"ד הגדול הוא היה בעל הסמכות לכך. ולאחר שבטל ב"ד הגדול עוד לפני החורבן קבעו זאת חכמים סמוכים.

ומוסיף: "אבל אם אין בא"י ב"ד של שלשה סמוכים ולא בחוצה לארץ שנשמכו בארץ כדין הסמיכה מן התורה עד יהושע מפי משה מפי הגבורה באמת שיתבטלו המועדות ולא יועיל חשבוננו בשום פנים כאשר הזכיר הרב".

ולכאורה, אף לפי דברי הרמב"ן עולה שבימינו שאין לנו סמוכים ממילא יבטלו המועדים. וכך הוא מתרץ זאת:

"ועם כל זה לפי דבריו בספר הזה שהוא מודה שאפילו בקביעות החשבון צריך שיהיה שם בארץ ב"ד או שיהיה בחוצה

משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח¹ שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ. הנה חשבוננו זה לא יועילנו או כלום בשום פנים. לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שבארנו. כי מצוין תצא תורה ודבר י"י מירושלים (ישעי' ב, מיכה ד). וכשיתבונן מי שיש לו שכל שלם לשונות התלמוד בכונה הזאת יתבאר לו כל מה שאמרנוהו ביאור אין ספק בו".

דברי הרמב"ם ברורים – אין תוקף לקביעת מועדים בין עפ"י הראיה ובין עפ"י חשבון שלא ע"י ב"ד הגדול שבא"י או בשליחותם, או ע"י ב"ד שנסמך בא"י. ואם אין ב"ד שפועל מכח א"י וקובע את המועדים אין לקביעה שום תוקף. יתר על כן גם בזמן שקובעים בחו"ל עפ"י הלוח (=חשבון) צריך שיהיה ב"ד סמוך בא"י שקובע זאת, ולא מועילה קביעה לשעבר אלא צריך קביעות ע"י ב"ד סמוך בא"י בכל עת.

דבריו קשים ליישום ולהבנה, והרי אין לנו עתה סמיכה וא"כ מה תוקף המועדים

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: היכן הבטיח? "ימי הפורים האלה לא יעברו וגו'".

הוספת המחבר: אף ישעיהו (נד, ט-י) מנבא: "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך. כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה'". וברש"י: "כי מי נח זאת לי – שבועה בידי והולך ומפרש דברו כאשר נשבעתי מעבור מי נח וגו'. כי ההרים ימושו – אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא ימוש". וכן כתב תוספות (שבת נה ע"א): "אומר רבינו תם דזכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה דהא כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב אף לאחר גלות ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא הברית".

חבל נחלתו

ושוב בפרק ה (ה' א-ג) כתב:

"(א) כל שאמרנו מקביעות ראש החדש על הראייה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך, אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות, שכך נאמר למשה ולאחרן החדש הזה לכם ראש חדשים, ומפי השמועה למדו איש מאיש ממשה רבינו שכך הוא פירוש הדבר עדות זו תהיה מסורה לכם ולכל העומד אחריהם במקומם, אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום".

ולא ציין שהחשבון מסור דוקא לבית דין סמוך שבא"י.

"(ב) ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא², שבזמן שיש סנהדרין קובעין על הראייה ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על חשבון זה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראייה, אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו בחשבון זה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו ביום, וזה שיהיה אחר הראייה ביום פלא הוא, ובארצות שהן למערב ארץ ישראל".

ושוב לא הזכיר את ההסתמכות על בי"ד בעריכת החשבון.

"(ג) ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה, מסוף חכמי תלמוד בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע, אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי תלמוד עד ימי אביו ורבא על קביעת ארץ

לארץ ב"ד שנסמך בארץ בטלו המועדות היום מכמה שנים שהרי אין בארץ ב"ד נסמך ולא בחוצה לארץ. וכן אפילו לדברינו שגם אנו מצריכין מן התורה בין בראיה בין בחשבון ב"ד של שלשה והם מומחין והנה היום נעדר הבית דין הזה מכל ישראל. אבל מרפא הקושי הגדול הזה הוא שר' הלל הנשיא בנו שלרבי יהודה הנשיא שתקן חשבון העבור הוא קדש חדשים ועבר שנים הראויין להתעבר לפי מניינו עד שיבוא אליהו ז"ל ונחזור לקדושנו על פי הראייה בב"ד בבית הגדול והקדוש אמן במהרה בימינו יהיה. שהוא זכור לטוב ראה שיתבטלו המועדות מפני הפסד הסמיכה כמו שנתבטלו דיני קנסות וכל דבר שצריך מומחין ועמד ותקן החשבון וקדש ועבר בו חדשים ושנים עד שיבנה בית המקדש".

מבואר ברמב"ן שהמועדים שלנו מן התורה משום קידוש החודשים של רבי הלל נינו של רבי יהודה הנשיא שהיה סמוך, ומכוחו התקדשו כל החודשים והמועדים עד שתחזור הסמיכה ויקדשו בי"ד את החודשים.

ג. הרמב"ם בי"ד החזקה, בהלכות קידוש החודש, הזכיר את תלות החישוב וקביעת החודשים והמועדים בארץ ישראל אבל לא תלה זאת בבית דין ולא הזכיר שצריך דוקא בי"ד סמוכים לצורך החשבון.

בפרק א (ה"ח) כתב: "אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברין שנים אלא בארץ ישראל שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם...".

2. הרמב"ן בהשגותיו לסה"מ הביא דברי הרמב"ם והקשה: "נתקשה לו עוד הענין ושם הדבר מסורת וקבלה והל"מ מה שלא נאמר בתלמוד ולא הוזכר זה בשום מקום".

ישראל היו סומכין".

ובהלכה יג מוסיף הרמב"ם:

"זה שאנו מחשבין בזמן הזה כל אחד ואחד בעירו ואומרין שראש חדש יום פלוני ויום טוב ביום פלוני, לא בחשבון שלנו אנו קובעין ולא עליו אנו סומכין, שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ, ואין אנו סומכין **אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם**, וזה שאנו מחשבין לגלות הדבר בלבד הוא, כיון שאנו יודעין שעל חשבון זה הן סומכין אנו מחשבין לידע יום שקבעו בני ארץ ישראל איזה יום הוא, **ובקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהיה ראש חדש או יום טוב**, לא מפני חשבון שאנו מחשבין".

נראה מדבריו שחזר בו מכך שלחשבון צריך דוקא בי"ד וסמוכים, אלא מי מא"י שבקי בחשבון וחישוב ומצא מתי יקבעו החודשים די בכך. אמנם לגבי מקומה של א"י בקביעת המועדים לא חזר בו הרמב"ם, ותלה את יכולת הקביעות והחישוב דוקא בארץ ישראל. ומצד זה 'הורע' המצב של הגלות מלפני כן שר"ע ור"מ יצאו וקבעו עתים בחו"ל ברשות סנהדרין סמוכים שבא"י, אבל בימינו מאז ביטול הסמיכה יש צורך בחישוב דוקא בא"י ולא בחו"ל.

וכך כתב המגילת אסתר (סי' קגג): "זמה שאמר עוד כי בין בראיה בין בחשבון לפי דברי הרב לא יועיל חשבוננו זה בזה"ז מאחר שאין סמוך בשום מקום, **האמת כן הוא** וגם זה הוא דעתו כאשר הבאתי לעיל בשמו, אמנם אנחנו על חשבון ר' הלל אנו סומכין כמ"ש הרמב"ן והוא דעת הרב ג"כ בספ"ה מהל' קדוש החודש". עולה מדבריו שאף לפי הבנתו בדברי הרמב"ם בסה"מ

אין תוקף מן התורה למועדים בימינו. והפתרון הוא בהסתמכות על דעת הרמב"ם בי"ד החזקה שאי"צ שבי"ד בא"י יקדש את החודשים.

ד. בספר החינוך (מצוה ד) קיבל את דעתו של הרמב"ן ולא הזכיר את דעת הרמב"ם, וז"ל:

"ואם תשאל, אם כן היאך אנו עושים היום שאין לנו חכמים סמוכים. דע שכך קבלנו שרבי הלל הנשיא בנו של רבי יהודה הנשיא שהיה גדול בדורו ונסמך בארץ, והוא החכם שתיקן לנו חשבון העיבור, הוא קידש חדשים ועיבר שנים העתידיים לבוא עד שיבוא אליהו, ועל זה אנו סומכים היום". וסיים: "ועכשיו בעונותינו שאין אנו מעברין שנים על פי סמוכים, אנו סומכים בחשבוננו על החשבון המקובל מרבי הלל כמו שאמרנו".

וכך כותב התשב"ץ בזוהר הרקיע (אות נד) על הלל מחבר הלוח, וז"ל: "יהיום שאין לנו מומחין סמוכין עד משה רבינו ע"ה, אנו סומכין על חשבון העיבור בין בקדוש החדש בין בעיבור השנה על ר' הלל בנו של ר' יהודה נשיאה בנו של ר"ג בנו של ר"י הנשיא הוא רבינו הקדוש והיה בימי אביי ורבא, **ולפי שראה שנתבטלה הסמיכה ומפני ביטול הסמיכה היו מתבטלין המועדות כמו שנתבטלו דיני קנסות ע"כ תקן לנו זה החשבון שאנו סומכין עליו בגלות** עד שיבוא אליהו ז"ל ונחזור לקדושינו על פי הראייה". ועי' שו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סי' נד פ"ד).

ה. במחלוקת על הסמיכה, הובאו דברי ספר המצוות לרמב"ם עם מסקנתו המיוחדת, ע"י המהר"י בירב, הן בשו"ת מהר"י בירב (סי' סג) והן בשו"ת מהרלב"ח

חבל נחלתו

(קונטרס הסמיכה). וכך נאמר שם: "ואם כן בזמן הזה שבעוונות אין בית דין לא בארץ ולא בח"ל מה יועיל לנו הקביעות שקובעין בארץ ישראל בזמן הזה שאין שם בית דין. וכבר השיג עליו הרמב"ן ואמר שדבר גלוי הוא שהיום מכמה שנים בטלו סמוכים מארץ ישראל ואין דנין שם אפילו דיני קנסות כל שכן שיקדשו על פי הראיה או על פי החשבון ובין בראיה בין בחשבון בזמן הרע הזה שאין סנהדרין ולא בית דין סמוכים כלל ואין בח"ל בית דין שנשמך בארץ ישראל לא יועיל חשבוננו בשום פנים כפי דברי הרב כיון שנעדר מארץ ישראל בית דין ואין שם ב"ד כלל לקדש החדש ולעבר השנה וכן מח"ל נעדר לגמרי בית דין שנשמך בארץ **אם כן לפי דבריו היה ראוי שיהיו המועדים בטלים מזה כמה שנים שהרי הוא מודה שאפילו בקביעות החשבון צריך שיהיה שם בית דין שנשמך בארץ.** וכתב עוד הרמב"ן שזה הוא מוסכם לדעת כ"ע שבין בראיה בין בחשבון צריך בית דין של ג' מומחין. וכתב שמרפא הקושי הגדול הזה הוא שר' הלל הנשיא בנו של רבי יהוד' הנשיא שתיקן חשבון העיבור הו' קדש חדשים ועבר שנים הראויים להתעבר לפי מניינו עד שיבא אליהו ונחזור על פי הראיה בבית דין בבית הגדול והקדוש אמן במהרה בימינו יהיה. שהוא ע"ה ראה שיתבטלו המועדות מפני ביטול הסמיכה כמו שנתבטלו דיני קנסות

וכל דבר שצריך מומחין ועמד ותקן החשבון וקדש ועבר בו חדשים ושנים עד שיבנה בית המקדש ולפיכך הוא שבטלה הראיה אצלנו לפי שאין לנו בית דין הראויים לקבל העדות ולקדש על פיהם".

מדברי מהר"י בירב עולה בבירור שהבין כפי שכתבנו בדברי הרמב"ם וגם הוא נשאר בקושי על דברי הרמב"ם.

ו. וכן בשו"ת חתם סופר (ח"א סי' רג) מבאר מדוע צריך לפרנס את עניי א"י – "מטעם שכתב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש ספ"ה ובמפרש שם עפמ"ש בספר המצות ע"ש. ואבאר, הנה דעת הרמב"ם אחר חורבן בית ראשון אנפ"י שנ"ב שנה לא עבר איש ביהודה [שבת קמ"ה ע"ב] מ"מ היו סמוכים בבבל והרי היא כארץ ישראל לענין קידוש החודש, אך אחר שבטלו סמוכים, הסמוכים האחרונים קדשו כל החדשים והשנים עד ביאת הגואל, מ"מ זה לא יועיל אלא אם כן יושב עכ"פ שום ישראל בארץ ישראל ולדידי' הוקדשו החדשים ההמה ע"פ חשבונות של הסמוכים האחרונים הלל וחבריו ומשם קדושה יוצא לכל ישראל, אבל אי ח"ו הי' בטלה ישיבת ארץ ישראל בזמן הזה, בטל גם הקידוש **הוא ורוב מצות בטלות חלילה**".

מתבאר שראשונים ואחרונים הבינו בשיטת הרמב"ם ב"ד החזקה שלשם המשכיות תוקף המועדים לא די בחשבון

חבל נחלתו

המולדות והעיבורים אלא צריך שיהיו
מישראל בא"י, וכש"כ לשיטת הרמב"ם

בסה"מ שמצריך בי"ד סמוך בא"י³.

סימן יג

הקדמת ערבית וקידוש בליל הסדר

שאלה

בהדיא כחד מינייהו. ואסיקנא: דעבד כמר
עבד ודעבד כמר עבד, והוא שיעשה לעולם
כחד מינייהו. שאם עשה כרבנן ומתפלל
מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל
ערבית מפלג המנחה ולמעלה, דכיון
דמחשיב אותו יום לענין תפלת המנחה אינו
יכול לעשותו לילה לענין תפלת ערבית, וכן
אם הוא עושה כר"י ומתפלל ערבית מפלג
המנחה ולמעלה צריך ליזהר שלא יתפלל
מנחה באותה שעה".

למדנו מדבריו שכיון שזו מחלוקת
תנאים, נפסק בה שאדם יכול לעשות
כאחד החולקים או כר' יהודה ולהתפלל
תפילת מנחה כל יום עד פלג המנחה
(=שעה רבע קודם צאת הכוכבים) ומיד אחר
פלג המנחה להתפלל תפילת ערבית, או
לעשות כחכמים ולהתפלל ערבית רק
בלילה ולא לפני כן ואז יכול להתפלל
מנחה עד שקיעת החמה.

האם מותר להקדים את תפילת
הערבית ותחילת הסדר (קידוש טיבול
ראשון) בליל הסדר? (הדבר נצרך בקהילה
שהזוגות צעירים וילדיהם קטנים ובימינו כאשר
מתחילים שעות קיץ לפני פסח, התחלת ליל
הסדר מתאחרת מאד והילדים הרכים ירדמו, וכן
חיילים היוצאים לפעולות צבאיות עם רדת
החשיכה).

א. תפילת ערבית מוקדמת בכל יום

עפ"י המחלוקת בין ר"י וחכמים
במסכת ברכות (כו ע"א), פסק הטור (או"ח
סי' רלג): "וזמנה (=של תפילת המנחה) משש
שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה דברי
חכמים, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה
שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע והוא
שעה ורביע קודם הלילה, ולא נפסק הלכתא

3. הערת הגר"י אריאל רב העיר רמת גן: בתשובתך על תוקפם של המועדים בימינו אתה מתקשה
בהבנת דעת הרמב"ם שיהודי א"י למרות שאינם ביה"ד הגדול הם הקובעים את החודשים לכל
ישראל, למרות שרק ביה"ד הגדול מוסמך לקדש חודשים. הסבר נאה לכך אומר בעל האור שמח
בספרו משך חכמה (שמות יב, א) שהרמב"ם הולך לשיטתו המיוחדת שהציבור בא"י יכול לחדש
את הסמיכה. כלומר, כשאין בי"ד בפועל חוזרת הסמכות לציבור בא"י. נמצא שציבור זה מכיל
בתוכו בכוח את סמכות ביה"ד לכן בסמכותו גם לקדש חודשים. ולענ"ד זו גם כוונת מרן הראי"ה
במשפט כהן סימן קמג לענין סמכות המלכות. בהעדר מלך בישראל חוזרות סמכויותיו לכלל
ישראל ולכן למנהיגות כלל ישראלית יש סמכות ממלכתית.